СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

KreativEU
Knowledge & Creativity European University

Международна научно-практическа конференция

90 години дарителство, знание, иновации и устойчиво развитие в СА „Д. А. Ценов" – Свищов

Том I

5-7 ноември 2026 г.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

90 ГОДИНИ ДАРИТЕЛСТВО, ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СА „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

Свищов, 5-7 ноември 2026 г.

Посветена на 90 години от създаването на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ I

Международната научно-практическа конференция е организирана при изпълнение на Административен договор № КП-06-МНФ/23 от 18.08.2026 г. (BNSF-1.010-0023-C01) на Фонд „Научни изследвания“ при МОН по Процедура за подкрепа на международни научни форуми, провеждани в Република България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2026

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Марин Маринов
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – председател
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Любчо Варамезов
Доц. д-р Маргарита Шопова
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Драгомир Илиев
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Сергей Найденов
Доц. д-р Катя Личева
Проф. д-р Пенка Шишманова
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Михаил Чиприянов
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Теодора Филипова
Ст. преп. Елка Узунова
Ст. преп. д-р Радослав Николов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Здравко Любенов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Атанас Атанасов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Красимира Славева
Гл. ас. д-р Асен Божиков
Ст. преп. д-р Венцислав Диков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Атанас Атанасов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Красимир Шишманов
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Танер Исмаилов
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Валентин Милинов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Зорница Петкова

Публикуваните материали са рецензирани по метода на двойно сляпо рецензиране. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете. Фонд „Научни изследвания“ не носи отговорност за съдържанието на докладите, представени на научния форум, както и за съдържанието на рекламните и други материали за него.

ISBN 978-954-23-2686-1 (print)
ISBN 978-954-23-2687-8 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

90 YEARS OF CHARITY, KNOWLEDGE, INNOVATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS - SVISHTOV

Svishtov, 5th - 7th November 2026

Dedicated to the 90th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME I

The International Scientific and Practical Conference was organized in the implementation of Administrative Contract № КП-06-МНФ/23 of August 18, 2026 (BNSF-1.010-0023-C01), awarded by the Bulgarian National Science Fund at the Ministry of Education and Science under the Procedure for Support of International Scientific Forums Held in the Republic of Bulgaria

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2026

PROGRAM COMMITTEE
Assoc. Prof. Marin Marinov, PhD
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Prof. Bozhidar Bozhinov, PhD
Prof. Lyubcho Varamezov, PhD
Assoc. Prof. Margarita Shopova, PhD
Assoc. Prof. Vanya Grigorova, PhD
Assoc. Prof. Rumen Jerusalemov, PhD
Assoc. Prof. Plamen Yordanov, PhD
Assoc. Prof. Dragomir Iliev, PhD
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD
Assoc. Prof. Katya Licheva, PhD
Prof. Penka Shishmanova, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Plamen Petkov, PhD
Assoc. Prof. Pepa Stoykova, PhD
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Teodora Filipova, PhD
Senior Lecturer Elka Uzunova
Senior Lecturer Radoslav Nikolov, PhD

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov. PhD, Chairman
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Prof. Atanas Atanasov, PhD
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Ch. Assist. Prof. Asen Bozhikov, PhD
Sen. Lect. Ventsislav Dikov

EDITORIAL BOARD
Prof. Atanas Atanasov, PhD – Chair
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Assoc. Prof. Taner Ismailov, PhD
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, PhD
Assoc. Prof. Galya Ivanova-Kuzmanova, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Hristo Sirashki, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Valentin Milinov, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Ventsislav Vasilev, PhD
Assoc. Prof. Zornitsa Petkova, PhD

The published materials have been peer-reviewed using the double-blind review method. The authors are solely responsible for the content of the materials, the opinions expressed, the data used, the cited sources, and the linguistic formatting of the texts. The Bulgarian National Science Fund bears no responsibility for the content of the papers presented at the scientific forum, nor for the content of its promotional or other materials.

ISBN 978-954-23-2686-1 (print)
ISBN 978-954-23-2687-8 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ I
ПЛЕНАРНИ ДОКЛАДИ

ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СЪВРЕМЕННОТО ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ – ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Проф. д.н Божидар Божинов 9

PREPARING FUTURE PROFESSIONALS IN BUSINESS SCIENCES FOR THE AI ERA: COMPETENCIES AND CURRICULAR CHALLENGES
Prof., Célio Gonçalo Cardoso Marques, PhD, Senior Technician, MSc, Ana Catarina Gomes Almeida 27

INVESTIGATING GRANGER CAUSALITY BETWEEN GDP-RELATED INDICATORS: EVIDENCE FROM BULGARIA AND ROMANIA
Professor, Alexandru-Lucian Manole, PhD., Professor, Cristian-Marian Barbu, PhD. 43

ФИНАНСИ, ИКОНОМИКС, ЗАСТРАХОВАНЕ И ОСИГУРЯВАНЕ

АНАЛИЗ НА ЦЕНОВИЯ ТРЕНД НА БЪЛГАРСКИТЕ БОРСОВО ТЪРГУВАНИ ТУРИСТИЧЕСКИ ДРУЖЕСТВА, СЛЕД COVID И ПРИ ВОЙНАТА В УКРАЙНА
Проф. д-р Стефан Симеонов, Алексей Гудев, докторант 57

LEASING AS STRATEGIC FINANCING TOOL
Prof. Tatjana Spaseska, PhD, Emilija Gjorgjioska, Aneta Risteska-Jankuloska 64

ФИНАНСОВАТА ГРАМОТНОСТ КАТО ФАКТОР ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ЕНЕРГИЙНАТА БЕДНОСТ И ПРЕХОДА КЪМ НИСКОВЪГЛЕРОДНО ОТОПЛЕНИЕ
Доц. д-р Александрина Александрова 73

РАЗВИТИЕ И ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ НА БАЛКАНИТЕ: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ ЗА ПЕРИОДА 2015–2024 Г.
Доц. д-р Венцислав Василев 80

ФИНАНСОВ КОНТРОЛИНГ И БИЗНЕС ОРГАНИЗАЦИИТЕ
Доц. д-р Людмил Кръстев 88

ИКОНОМИЧЕСКА ПРИРОДА НА РАЗХОДИТЕ ВЪВ ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ
Доц. д-р Марин Маринов 93

ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА И НЕЙНОТО ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ МЕЖДУНАРОДНИТЕ ФИНАНСИ И ИНВЕСТИЦИИТЕ
Доц. д-р Наталия Силичева 102

ПЕРСПЕКТИВИ ПРЕД СИСТЕМАТА ЗА СОЦИАЛНО ПОДПОМАГАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Николай Нинов 109

ТЕНДЕНЦИИ В ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТТА НА ОСИГУРИТЕЛНИЯ СТАЖ ПРИ МАТЕРИАЛИЗИРАНЕ ПРАВОТО НА ПЕНСИЯ ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ И ВЪЗРАСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова 120

ПОЛОВО-ВЪЗРАСТОВИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ПУБЛИЧНОТО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ ПРИ СТАРОСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова 129

ВЛИЯНИЕ НА ОСНОВНИТЕ ФАКТОРИ ВЪРХУ РЕАЛИЗИРАНИЯ ПРЕМИЕН ПРИХОД ПРИ ЗАСТРАХОВАНЕТО НА СГРАДИ И ДОМАШНО ИМУЩЕСТВО
Доц. д-р Румен Ерусалимов 139

БОНУС-МАЛУС СИСТЕМАТА ПРИ ЗАСТРАХОВКАТА „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ НА АВТОМОБИЛИСТИТЕ“ В БЪЛГАРИЯ – ПРОБЛЕМИ И РЕШЕНИЯ
Доц. д-р Румен Ерусалимов, д-р Николай Илиев 147

ФИСКАЛНА ПОЛИТИКА И МАКРОИКОНОМИЧЕСКА СТАБИЛНОСТ В УСЛОВИЯ НА КРИЗА: ЕМПИРИЧНИ ИЗМЕРЕНИЯ ЗА БЪЛГАРИЯ (2019–2022)
Доц. д-р Танер Исмаилов, доц. д-р Махмут Кадир Ишгювен 155

ЖИЗНЕНИЯТ ЦИКЪЛ НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ КАТО ФАКТОР ЗА ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ НА ТЪРСЕНЕТО НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИ ПРОДУКТИ
Гл. ас. д-р Анелия Панева 163

ПОТЕНЦИАЛНА РОЛЯ НА ТЕЛЕМАТИЧНИТЕ СИСТЕМИ В ЗАСТРАХОВАНЕТО И ПОДОБРЯВАНЕ НА ПЪТНАТА БЕЗОПАСНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 171

СЪСТОЯНИЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ ПЕНСИОННИ ФОНДОВЕ В БЪЛГАРИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ИМ ЗА ИЗПЛАЩАНЕ НА АДЕКВАТНИ ПЕНСИИ ЗА РАННО ПЕНСИОНИРАНЕ
Гл. ас. д-р Йордан Йорданов 179

РОЛЯТА НА ИНФЛАЦИЯТА ВЪРХУ ПОКУПАТЕЛНАТА СПОСОБНОСТ НА ДОМАКИНСТВАТА В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Петя Василева 188

ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ПАЗАРА НА ТРУДА
Гл. ас. д-р Таня Илиева 195

ВОЛАТИЛНОСТТА КАТО АКТИВ: АНАЛИЗ НА VIX И ETF АЛТЕРНАТИВИ ЗА ИНВЕСТИТОРИТЕ
Гл. ас. д-р Цветан Павлов 201

СТАБИЛНОСТ НА БЪЛГАРСКИЯ БАНКОВ СЕКТОР В УСЛОВИЯТА НА МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ ТУБОЛЕНЦИИ И ПОДГОТОВКА ЗА ЧЛЕНСТО В ЕВРОЗОНАТА
Ас. д-р Рая Драгоева 209

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА АДАПТАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ ПАЗАР НА ТРУДА КЪМ ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ: СРАВНЕНИЕ С ЕС-27
Ас. Велислава Петрова 216

ВЛИЯНИЕТО НА РЕГЛАМЕНТА MICA ВЪРХУ ФИНАНСОВАТА СТАБИЛНОСТ И РИСКОВЕТЕ НА КРИПТО ПАЗАРА В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Д-р Габриела Кръстева 224

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ И УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ ОРГАНИЗАЦИОННАТА РАМКА НА ПЕНСИИТЕ ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ И ВЪЗРАСТ В БЪЛГАРИЯ
Д-р Жанета Ангелова 230

ОЦЕНКА НА РИСКОВИЯ ПРОФИЛ НА ПЛАЩАНИЯТА ПО ЗАСТРАХОВКИ „ИМУЩЕСТВО“ И „КАСКО НА МПС“ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ В ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА ЗА ПЕРИОДА 2015–2024 Г.
Д-р Радка Василева 238

ИСТОРИЯ НА ЕВРОТО: ВЪЗНИКВАНЕ, РАЗВИТИЕ И ЛОГИКА НА ВАЛУТНАТА КОНСТРУКЦИЯ
Докторант Атанаска Минчева 246

ДАНЪЧНИТЕ ОБЛЕКЧЕНИЯ КАТО РЕШЕНИЕ ЗА УСТОЙЧИВОТО ФИНАНСИРАНЕ НА МЛАДЕЖКИТЕ ЦЕНТРОВЕ В БЪЛГАРИЯ
Докторант Ахмед Куйтов 254

ОПТИМИЗИРАНЕ НА ПРОДАЖБИТЕ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ КОМПАНИИ В УСЛОВИЯТА НА ТУРБУЛЕНТНОСТ
Докторант Габриела Спасова 261

СРАВНИТЕЛЕН ПРЕГЛЕД НА МЕТОДИТЕ ЗА ИЗЧИСЛЯВАНЕ НА ПЕНСИЯ ПРИ ПРИЛАГАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ РЕГЛАМЕНТИ И МЕЖДУНАРОДНИ ДОГОВОРИ В ОБЛАСТТА НА СОЦИАЛНАТА СИГУРНОСТ, ПО КОИТО РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ Е СТРАНА
Докторант Диляна Йорданова 269

ДЕКАРБОНИЗАЦИЯ И ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ В БЪЛГАРИЯ: ДИНАМИКА И ВЗАИМОВРЪЗКИ В КОНТЕКСТА НА ЗЕЛЕНИЯ ПРЕХОД
Докторант Иван Спасов 277

СИТУАЦИОНЕН АНАЛИЗ НА БАНКОВОТО ЖИЛИЩНО КРЕДИТИРАНЕ В БЪЛГАРИЯ – РЕГИОНАЛНИ АСПЕКТИ
Докторант Инна Борозенкова 284

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО НА ПАРИЧНИТЕ ПОТОЦИ И ЛИКВИДНОСТТА В ERP/BI СРЕДАТА: МЕХАНИЗМИ, ЕФЕКТИ, УСЛОВИЯ ЗА УСПЕХ
Докторант Кирил Пенев 292

КРИПТОВАЛУТИТЕ КАТО ПЛАТЕЖНО СРЕДСТВО: ИКОНОМИЧЕСКА ЛОГИКА, ОГРАНИЧЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВИ
Докторант Красимир Иванов 299

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА АНТИИНФЛАЦИОННАТА ПАРИЧНА ПОЛИТИКА НА ФЕДЕРАЛНИЯ РЕЗЕРВ И ЕЦБ (2021-2025)
Докторант Кристиян Варамезов 307

ОРГАНИЗАЦИОННО-ИКОНОМИЧЕСКИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ДОПЪЛНИТЕЛНОТО ДОБРОВОЛНО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ В НЯКОИ СТРАНИ ОТ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Докторант Кристияна Милинова 316

РАЗВИТИЕ НА ПРЕДЯВЕНИТЕ ПРЕТЕНЦИИ КЪМ ГАРАНЦИОННИЯ ФОНД, СВЪРЗАНИ СЪС ЗАСТРАХОВКА „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ НА АВТОМОБИЛИСТИТЕ“
Докторант Максим Колев 324

СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ НА ФАРМАЦЕВТИЧНИЯТ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ
Докторант Маргарита Кръстева 331

ТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА TGARCH МОДЕЛА ЗА ОЦЕНКА НА ПАЗАРНИЯ РИСК
Докторант Петър Джелепов 337

СРАВНИТЕЛНА ОЦЕНКА НА ШЕСТТЕ НАЙ-ГОЛЕМИ ПЕТРОЛНИ КОМПАНИИ В СВЕТА ЧРЕЗ ПАЗАРНИ МУЛТИПЛИКАТОРИ P/B, P/IOS И P/E
Докторант Ралица Иванова 342

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ФИНАНСОВОТО УПРАВЛЕНИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПРОЕКТИ, ПОРОДЕНИ ОТ РАЗЛИЧИЯ В ТЪЛКУВАНЕТО НА ПРОГРАМНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ
Докторант Славейко Славков 348

СУРОВИННАТА БАЗА В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ КАТО ПРЕДПОСТАВКА ЗА ИНВЕСТИЦИОННА АКТИВНОСТ В МЕСОПРЕРАБОТВАТЕЛНИЯ СЕКТОР
Докторант Юли Станков 356

ДИГИТАЛНИТЕ РАЗПЛАЩАНИЯ И УПРАВЛЕНИЕТО НА ЛИЧНИЯ БЮДЖЕТ ПРИ СТУДЕНТИТЕ
Студент Галя Тулина 363

ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ ПРЕДИ И СЛЕД ЕВРОТО: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА БАЛТИЙСКИТЕ СТРАНИ И ИЗВОДИ ЗА БЪЛГАРИЯ
Студент Ивайло Василев 369

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, ОДИТ, СТАТИСТИКА И МАТЕМАТИКА

ЗА ОСНОВОПОЛОЖНИКА НА СВИЩОВСКАТА АКАДЕМИЧНА СЧЕТОВОДНА ШКОЛА - ПРОФЕСОР ГОСПОДИН ТОШЕВ
Проф. д-р Атанас Атанасов 381

УСТОЙЧИВОСТ НА СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ И КАЧЕСТВО НА ОТЧЕТНАТА ИНФОРМАЦИЯ
Prof. Dimitrios P. Petropoulos, PhD, доц. д-р Галина Чиприянова 386

SEMI-TENSOR PRODUCT FOR FINITE GAMES WITH DETERMINISTIC STRATEGY DYNAMICS: A TUTORIAL
Prof. Renato De Leone, PhD..... 395

ОТЧИТАНЕТО НА УСТОЙЧИВОСТТА В БАНКИТЕ В БЪЛГАРИЯ – ФАКТОР ЗА ПОВИШАВАНЕ НА ТЯХНАТА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ
Доц. д-р Венцислав Вечев 404

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧНИ АСПЕКТИ НА ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ В ОТЧЕТНОСТТА
Доц. д-р Галина Чиприянова 410

ВЪРХУ НЯКОИ АСПЕКТИ ПРИ ПРИЛАГАНЕ НА СИСТЕМАТА ЗА НАТРУПВАНЕ И ТРАНСФЕР НА КРЕДИТИ (ECTS) ПРИ ОБУЧЕНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В ОКС „БАКАЛАВЪР“
Доц. д-р Галя Иванова – Кузманова..... 424

ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАГЛАСИТЕ НА СТУДЕНТИТЕ ПО СЧЕТОВОДСТВО КЪМ ИЗПОЛЗВАНЕ НА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ В ОБУЧЕНИЕТО
Доц. д-р Даниела Александрова Георгиева..... 431

SUSTAINABILITY REPORTING IN THE PUBLIC SECTOR: INTERNATIONAL FRAMEWORKS, SECTOR-SPECIFIC CHARACTERISTICS AND PROSPECTS FOR BULGARIA
Доц. д-р Диана Папраданова..... 440

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ В СИСТЕМИТЕ ЗА АВТОМАТИЗИРАН КОНТРОЛ ВЪРХУ АВТЕНТИЧНОСТТА НА ЕВРОБАНКНОТИТЕ
Доц. д-р Зорница Ганчева 448

ГОТОВИ ЛИ СМЕ ЗА ОБЪРНАТО ПРЕПОДАВАНЕ ПО СЧЕТОВОДСТВО?
Доц. д-р Ива Монева 456

СТАНДАРТИЗИРАН ПОДХОД ЗА ПРЕДСТАВЯНЕ И ОПОВЕСТЯВАНЕ НА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ФИНАНСОВИТЕ РЕЗУЛТАТИ ОТ ДЕЙНОСТТА НА ПРЕДПРИЯТИЯТА
Доц. д-р Иван Андреев..... 465

НЕСТАНДАРТНО ПРИЛОЖЕНИЕ НА КЛАСИЧЕСКИ ТЕХНИКИ ЗА ДЕТЕРМИНИРАН ФАКТОРЕН АНАЛИЗ
Доц. д-р Красимир Кулчев, гл. ас. д-р Галя Кушева 473

АНАЛИЗ НА ДИНАМИКАТА И СТРУКТУРАТА НА ЕМИСИИТЕ НА ВРЕДНИ ВЕЩЕСТВА В АТМОСФЕРАТА В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Красимира Славева..... 479

РАЗХОДИТЕ ЗА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ ПО ФУНКЦИИ В БЪЛГАРИЯ – ДИНАМИКА, СТРУКТУРА И ЕВРОПЕЙСКИ СРАВНЕНИЯ
Доц. д-р Маргарита Шопова 489

ЦЕНТРАЛИЗИРАНОТО МИТНИЧЕСКО ОФОРМЯНЕ В ЕС – МИТ ИЛИ РЕАЛНОСТ
Доц. д-р Момчил Антов 499

СЧЕТОВОДНО ТРЕТИРАНЕ НА УСТОЙЧИВИТЕ ИНВЕСТИЦИИ В КОНТЕКСТА НА ТАКСОНОМИЯТА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Доц. д-р Николина Грозева 507

ЗНАЧЕНИЕ НА НЕФИНАНСОВАТА (ЕКОЛОГИЧНА) ИНФОРМАЦИЯ ЗА ПОСТИГАНЕ НА ФИНАНСОВА УСТОЙЧИВОСТ В АГРАРНИЯ СЕКТОР
Доц. д-р Павлина Димитрова 513

ДИГИТАЛНА КОХЕРЕНТНОСТ НА КОНТРОЛНАТА СИСТЕМА: ПЪТ КЪМ ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ИНСТИТУЦИОНАЛНАТА ФРАГМЕНТАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пепа Стойкова, Мариета Спасова 521

ДИНАМИЧНА КЛАСИФИКАЦИЯ НА ОБЛАСТИТЕ В БЪЛГАРИЯ СПОРЕД ПОКАЗАТЕЛИ ЗА ЛЕКАРСТВЕНИ ПРОДУКТИ, ЗАПЛАЩАНИ ОТ НЗОК
Доц. д-р Пламен Петков 526

ПРОФЕСИОНАЛНАТА ПРЕЦЕНКА В СЧЕТОВОДСТВОТО И СВЪРЗАНИТЕ С НЕЯ РИСКОВЕ: ПРОЯВЛЕНИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ
Доц. д-р Радосвета Йорданова Кръстева-Христова 537

ПО ВЪПРОСА ЗА РЕНТАБИЛНОСТТА, ЛИКВИДНОСТТА И ОБРЪЩАЕМОСТТА НА ТЕКУЩИТЕ АКТИВИ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО /МЕТОДИКА И МЕТОДОЛОГИЯ ЗА АНАЛИЗ/
Доц. д-р Росица Иванова 549

ПАРАДОКСИТЕ НА СЧЕТОВОДСТВОТО И СЧЕТОВОДНИТЕ ПРИНЦИПИ
Доц. д-р Светлозар Стефанов 557

ИНТЕГРИРАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА В ОДИТА: МССУ 5000 И ТРАНСФОРМАЦИЯТА НА ОДИТОРСКАТА ПРОФЕСИЯ
Доц. д-р Силвия Костова 566

ИЗСЛЕДВАНЕ НА СТРУКТУРНАТА ДИНАМИКА НА ВЪГЛЕРОДНИТЕ ЕМИСИИ В АТМОСФЕРАТА
Доц. д-р Стела Касабова 574

СТРАТЕГИЧЕСКО УПРАВЛЕНСКО СЧЕТОВОДСТВО И ИНФОРМАЦИОННО ОСИГУРЯВАНЕ НА УСТОЙЧИВАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА БИЗНЕСА
Доц. д-р Галина Чиприянова, Цветелина Яламова, докторант 582

КОНТРОЛ И УПРАВЛЕНИЕ НА ФИНАНСОВОТО ЗДРАВЕ НА МАЛКИТЕ ОБЩИНИ В БЪЛГАРИЯ – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Гл. ас. д-р Дияна Иванова 591

БИБЛИОМЕТРИЧЕН АНАЛИЗ НА ДАНЪЧНИТЕ ФОРМАЛНОСТИ И АДМИНИСТРАТИВНАТА ТЕЖЕСТ
Гл. ас. д-р Желью Желев 599

ОСОБЕНОСТИ ПРИ ВЪЗЛАГАНЕТО НА ИНСПЕКЦИОННА ДЕЙНОСТ ОТ ОРГАНИТЕ НА ДФИ
Гл. ас. д-р Надежда Цветкова..... 606

ТРАНСФОРМАЦИЯ НА СЧЕТОВОДСТВОТО В КОНТЕКСТА НА РАЗВИТИЕТО НА ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ
Гл. ас. д-р Ралица Данчева 613

ЕКОЛОГИЧНО УПРАВЛЕНСКО СЧЕТОВОДСТВО – КАК ДА ГО ИЗПОЛЗВАМЕ
Гл. ас. д-р Росен Колев 621

КРЕДИТНИЯТ АНАЛИЗ КАТО САМОСТОЯТЕЛНА НАУЧНА И УЧЕБНА ДИСЦИПЛИНА: ПРЕДМЕТ, МЕТОД И ИНФОРМАЦИОННА ОСНОВА В КОНТЕКСТА НА SAF-T
Д-р Петър Петров..... 629

КОЕФИЦИЕНТ НА КРИЗИСНА ЛИКВИДНОСТ (CLR) И ИНДЕКС ЗА СТАБИЛНОСТ (PSI) КАТО РАННИ СИГНАЛИ В КРЕДИТНИЯ АНАЛИЗ: МЕТОДИЧЕСКА РАМКА И ЕМПИРИЧНА АПРОБАЦИЯ
Д-р Петър Петров..... 637

ОТЧИТАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА В ОРГАНИЗАЦИИТЕ ОТ ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ – НОРМАТИВНИ И ИНФОРМАЦИОННИ АСПЕКТИ
Докторант Веселина Тодорова..... 645

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ОСНОВНИТЕ ИКОНОМИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО, ИЗЧИСЛЕНИ ПОСРЕДСТВОМ ИКОНОМИЧЕСКИТЕ СМЕТКИ ЗА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО И СИСТЕМАТА ЗА ЗЕМЕДЕЛСКА СЧЕТОВОДНА ИНФОРМАЦИЯ
Докторант Гергана Павлова 657

НОРМАТИВНА РАМКА И АДМИНИСТРАТИВНИ ПРОЦЕДУРИ ПРИ ПРИЕМА НА ЧУЖДЕСТРАННИ СТУДЕНТИ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
Докторант Диана Маринкова..... 666

ДИНАМИКА И СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ИНДЕКСА НА ЧОВЕШКОТО РАЗВИТИЕ: МЯСТОТО НА БЪЛГАРИЯ В ЕВРОПА
Докторант Диана Мутафова 672

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ, ПОДХОДИ И МЕТОДИ ПРИ ИЗВЪРШВАНЕТО НА СЪДЕБНО-СЧЕТОВОДНИ ЕКСПЕРТИЗИ
Докторант Димитър Иванов..... 680

СЧЕТОВОДСТВОТО В СЪВРЕМЕННАТА ИНФОРМАЦИОННА СРЕДА
Докторант Дияна Попова 689

ВНЕДРЯВАНЕ НА ОТЧЕТНОСТТА ЗА УСТОЙЧИВОСТТА В ПРЕДПРИЯТИЯТА – ОРГАНИЗАЦИОННИ И ПРАКТИЧЕСКИ АСПЕКТИ
Докторант Ивайло Кънев..... 698

ПРИЛОЖЕНИЕ НА МАШИННОТО ОБУЧЕНИЕ ЗА ПРОГНОЗИРАНЕ НА НЕОБХОДИМИТЕ КОЛИЧЕСТВА АНТИДИАБЕТНИ ЛЕКАРСТВА
Докторант Иван Митков 706

ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ НА СЧЕТОВОДНИЯ ПЕРСОНАЛ И КАЧЕСТВОТО НА ОТЧЕТНАТА ИНФОРМАЦИЯ
Докторант Иван Николов 714

ФОРМИРАНЕ И ПРЕДСТАВЯНЕ НА ФИНАНСОВИЯ РЕЗУЛТАТ (ТЕОРЕТИЧНИ ПОДХОДИ, МЕЖДУНАРОДНИ И НАЦИОНАЛНИ СЧЕТОВОДНИ РАЗБИРАНИЯ)
Докторант Ивелина Панайотова 721

МЕТОДИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА БЕДНОСТТА –СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА АБСОЛЮТНИЯ, ОТНОСИТЕЛНИЯ И СУБЕКТИВНИЯ ПОДХОД
Докторант Нуридин Нуридин 731

ОТЧЕТНИЯТ ПРОЦЕС В ПРЕДПРИЯТИЕТО – СЪЩНОСТ, СТРУКТУРА И ОСНОВНИ ЕТАПИ
Докторант Пламена Николова 743

ОТЧЕТНОСТТА ЗА УСТОЙЧИВОСТ КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА ИНТЕГРИРАНО УПРАВЛЕНИЕ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО
Докторант Рая Темнялова 754

ОСОБЕНОСТИ НА КОНТРОЛА ВЪРХУ ЕВРОПЕЙСКИТЕ СРЕДСТВА ПРИ ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ДИРЕКТНИТЕ ПЛАЩАНИЯ
Докторант Снежана Ясенова Парушева-Ламбева 764

КРЕДИТНИЯТ РЕЙТИНГ КАТО ФАКТОР ЗА УСТАНОВЯВАНЕ НА КРЕДИТОСПОСОБНОСТТА
Докторант Стоянка Бозвелиева 773

СЧЕТОВОДНАТА ПРОФЕСИЯ В КОНТЕКСТА НА ЕТИЧНИТЕ НОРМИ, ЕТИЧНА ПРЕЦЕНКА И ПРОФЕСИОНАЛНО РЕШЕНИЕ
Докторант Таня Димитрова Станева 780

ОСОБЕНОСТИ НА ВЗЕМАНИЯТА КАТО ОТЧЕТНИ ОБЕКТИ В ПЪТНОСТРОИТЕЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докторант Цветелина Мишонова 789

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧНИ АСПЕКТИ НА ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ В ОТЧЕТНОСТТА

Доц. д-р Галина Чиприянова[1]

Резюме: *Актуалността на изследването се определя от ускореното развитие на цифровата отчетност и от разширяването на нормативните изисквания към електронното представяне и обработване на отчетната информация. Целта е да се анализира дигиталната трансформация в отчетността. Тезата е, че дигиталната трансформация променя формата на отчетната информация и начина на нейното структуриране, обработване и използване, като създава условия за по-висока съпоставимост, проследимост и автоматизация. Бъдещите изследвания ще бъдат насочени към влиянието на цифровите таксономии, автоматизираните средства и интелигентните информационни решения върху качеството на отчетността и върху методологията на нейното осъществяване.*

Ключови думи: *дигитална отчетност, дигитална трансформация, отчетна информация, цифрови таксономии, автоматизирано отчитане, XBRL*

JEL: M41

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF DIGITAL TRANSFORMATION IN REPORTING

Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD

Abstract: *The relevance of the study is determined by the accelerated development of digital reporting and the expansion of regulatory requirements concerning the electronic presentation and processing of reporting information. The aim is to analyze the digital transformation of reporting. The thesis is that digital transformation changes the format of reporting information and the way in which it is structured, processed, and used, creating conditions for greater comparability, traceability, and automation. Future research will focus on the impact of digital taxonomies, automated tools, and intelligent information solutions on the quality of reporting and the methodology of its implementation.*

Key words*: digital reporting, digital transformation, reporting information, digital taxonomies, automated reporting, XBRL*

JEL: M41

[1] g.chipriyanova@uni-svishtov.bg, СА „Д. А. Ценов“ – Свищов

1. Въведение

Развитието на цифровите технологии променя начина, по който предприятията създават, съхраняват и използват отчетна информация. Тази промяна поставя нови въпроси пред теорията и практиката на отчетността. Все по-голямо значение придобиват структурираните данни, цифровите формати и възможността информацията да бъде обработвана от различни информационни системи.

Промените се проявяват и в нормативната уредба. Европейските изисквания постепенно въвеждат електронно представяне и цифрово маркиране на финансовата информация, а развитието на стандартите за отчитане на устойчивостта разширява обхвата на дигиталната отчетност. Паралелно с това се развиват цифровите таксономии, които свързват счетоводните понятия с конкретни структурирани данни.

2. Теоретични разбирания за съвременната отчетност и промените в нейното съдържание

Отчетността е сред основните средства за представяне на информация за дейността на предприятието. Традиционно нейното съдържание се свързва преди всичко с финансовите резултати, имущественото и финансовото състояние и промените в тях. Развитието на стопанската среда постепенно разширява обхвата на информацията, необходима за оценяване на предприятието.

Съвременното разбиране за отчетността се основава на по-широко виждане за потребностите на нейните ползватели. Информацията трябва да подпомага оценката на ресурсите на предприятието, неговото финансово състояние, резултатите от дейността и възможностите за бъдещо развитие. В Концептуалната рамка за финансово отчитане на IASB целта на финансовото отчитане с общо предназначение е свързана с предоставянето на полезна информация на настоящи и потенциални инвеститори, кредитори и други кредитори при вземането на икономически решения. (IFRS Foundation, Conceptual Framework for Financial Reporting, 2018)

Тази постановка поставя полезността на информацията в основата на съвременната отчетност. Финансовите отчети изпълняват своята функция, когато предоставят информация, която има значение за оценката и вземането на решения. Поради това съдържанието на отчетността се определя не само от необходимостта да се представят вече настъпили събития, а и от потребността да се разберат факторите, които влияят върху бъдещото развитие на предприятието.

В научната литература развитието на финансовото отчитане се свързва с промените в разбирането за целите на отчетността и за информационните потребности на нейните ползватели. M. Barth, W. Beaver и W. Landsman подчертават значението на счетоводната информация за икономическите

решения и за процеса на разработване на счетоводни стандарти. Изследванията в тази област показват, че полезността на отчетната информация се определя от способността ѝ да отразява съществените характеристики на предприятието и да подпомага оценката и вземането на решения. (Barth, M. E., Beaver, W. H., & Landsman, W. R., 2001)

Съществена промяна настъпва и в отношението между финансовата и нефинансовата информация. Финансовите показатели продължават да заемат основно място в отчетността. Наред с тях се увеличава значението на информацията за фактори, които оказват влияние върху дейността, риска и бъдещото развитие на предприятието.

Европейската нормативна рамка ясно показва тази промяна. Директива 2013/34/ЕС изгражда основата на европейската уредба на годишните финансови отчети и свързаната отчетност. Директива (ЕС) 2022/2464 разширява изискванията за отчитане – касае се за устойчивостта. Отчетността трябва да съдържа информация за отношението на предприятието към природата и хората и респ. устойчивото развитие.

Тази промяна е важна за счетоводната теория, защото обхватът на отчетността на предприятието значително се увеличава и разширява. Финансовото състояние остава основен предмет на отчетността, но към него се добавят информация за устойчивостта, въздействията, рисковете, възможностите и управленските действия.

Особено показателен е подходът на Европейските стандарти за отчитане на устойчивостта. ESRS определят информацията, която предприятията следва да представят относно съществените въздействия, рискове и възможности, свързани с екологични, социални и управленски въпроси. Стандартите поставят тази информация в пряка връзка както с въздействието на предприятието върху хората и околната среда, така и с влиянието на въпросите по устойчивостта върху развитието, резултатите и финансовото състояние на предприятието.

Оттук се извежда важна особеност на съвременната отчетност. Финансовата и нефинансовата информация постепенно се разглеждат като взаимно свързани информационни области. Финансовите резултати могат да бъдат повлияни от екологични, социални и управленски фактори. Същевременно финансовото състояние и икономическите решения на предприятието оказват влияние върху неговото въздействие върху обществото и околната среда.

Това разбиране променя и представата за съдържанието на отчетността. (Young, J. J. , 2006) Тя се развива от представяне на резултатите от миналата дейност към по-пълно представяне на факторите, които определят развитието на предприятието. Появява се необходимост от информация за рискове, възможности, политики, цели и постигнати резултати.

Промяната има и методологично измерение. За финансовата информация съществуват утвърдени правила за признаване, оценяване, представяне и оповестяване. При информацията за устойчивостта се въвеждат допълнителни изисквания относно определянето на съществените въпроси, границите на отчитане и връзката между различните видове информация. ESRS 1, т. 111, б. „б“ въвежда изискване информацията за устойчивостта да бъде представяна в структура и формат, които улесняват достъпа и разбирането на информацията и позволяват нейното използване както от човека, така и чрез машинна обработка. (Европейска комисия)

Това е особено важно за разглеждането на отчетността в условията на дигитална трансформация. Цифровото представяне на информацията постепенно се превръща от техническа възможност в част от начина, по който отчетността се създава, представя и използва. Така промяната в съдържанието на отчетността се свързва и с промяна в начина на нейното представяне. (Beyer, Cohen, Lys, & Walther, 2010)

Съвременната отчетност следователно може да бъде разглеждана като система за представяне на взаимосвързана информация за финансовото състояние, резултатите, рисковете, възможностите и въздействията на предприятието. Това разбиране разширява традиционния обхват на финансовото отчитане и създава основа за развитие на по-пълна картина за дейността на предприятието. (IFRS Foundation, Conceptual Framework for Financial Reporting, 2018)

Същевременно разширяването на съдържанието на отчетността поставя въпроса за качеството и съпоставимостта на информацията. Колкото повече видове информация се включват в отчетността, толкова по-голямо значение придобиват ясните критерии за нейното определяне, измерване и представяне. Концептуалната рамка на IASB определя уместността и достоверното представяне като основни качествени характеристики на полезната финансова информация, а сравнимостта, проверимостта, навременността и разбираемостта като характеристики, които повишават нейната полезност.

Тези принципи имат значение и при разширяването на отчетността с информация за устойчивостта. Ето защо развитието на отчетността не се изчерпва с добавянето на нови показатели. Необходимо е новата информация да бъде създавана и представяна по начин, който позволява нейното правилно разбиране и съпоставяне.

Особено важна е връзката между отчетната информация и управленските решения. Финансовите показатели дават представа за постигнатите резултати. Информацията за рисковете и възможностите допълва тази представа. Информацията за устойчивостта показва влиянието на определени фактори върху предприятието и въздействието на неговата дейност върху външната среда. Съвкупното им разглеждане позволява по-пълна оценка на развитието на предприятието.

В този смисъл съвременната отчетност се характеризира с разширяване на съдържанието, увеличаване на информационната стойност и засилване на връзките между отделните отчетни области. Промяната има както нормативна, така и научна основа.

Следва да се отчете и динамиката на нормативната среда. Европейската комисия прие през юли 2026 г. преработени европейски стандарти за отчитане на устойчивостта и доброволен стандарт за по-малки предприятия. Промените са насочени към намаляване на административната тежест при запазване на качеството на оповестяваната информация. Това развитие показва, че съвременната отчетност се намира в процес на постоянно уточняване на нейното съдържание и обхват.

От теоретична гледна точка може да се направи извод, че промяната в съдържанието на отчетността е резултат от промяната в разбирането за информацията, необходима за оценяване на предприятието. Традиционната финансова информация запазва своето значение. Към нея се добавят нови информационни области, които позволяват да се оцени по-пълно развитието, рисковете, възможностите и въздействията на предприятието.

Тази постановка има пряко значение за изследването на дигиталната трансформация в отчетността. Когато съдържанието на отчетността се разширява, се променят и изискванията към начина на събиране, обработване, проверка и представяне на информацията. Следователно дигиталната трансформация следва да се разглежда не само като промяна в средствата за обработване на отчетните данни, а като фактор за промяна в самото съдържание и начина на представяне на отчетността.

3. Дигитална трансформация на отчетността – концептуални промени и методологични измерения

Дигиталната трансформация променя начина, по който отчетната информация се създава, обработва, представя и използва. Промяната засяга не само техническите средства. Тя влияе върху организацията на информацията, скоростта на нейното обработване и възможностите за нейния анализ.

В научната литература дигиталното отчитане се свързва най-вече с преминаването от документи и отчети, предназначени основно за човешко възприемане, към структурирани данни, които могат да бъдат обработвани от информационни системи. Особено място заема XBRL, който създава възможност отчетната информация да бъде представяна чрез стандартизирани елементи и да бъде използвана за автоматизирано извличане, сравнение и анализ. Систематичният преглед на литературата за двадесетгодишното развитие на XBRL показва, че научните изследвания обхващат неговото приложение във финансовото отчитане, вземането на решения, корпоративното управление, одита и нефинансовото отчитане. (Digital Reporting with XBRL), (Alles & Piechocki, 2012), (Locke & Lowe, 2007)

Това поставя основата на една съществена промяна. Отчетната информация е завършен отчет. Същевременно тя намира изражение в структурирани данни, подлежащи на извличане и обработване във времето. Така се разширяват възможностите за сравнение между предприятия, периоди и отделни отчетни показатели.

Европейската нормативна рамка дава конкретен израз на тази промяна. Делегиран регламент (ЕС) 2019/815 въвежда Европейския единен електронен формат (ESEF) за годишните финансови отчети на определени емитенти. Регламентът предвижда годишните финансови отчети да бъдат подготвяни във формат XHTML, а финансовите отчети, изготвени по МСФО, да бъдат маркирани чрез XBRL. Целта е да се улеснят достъпът, анализът и сравнимостта на финансовата информация. (Делегиран регламент (ЕС) 2019/815)

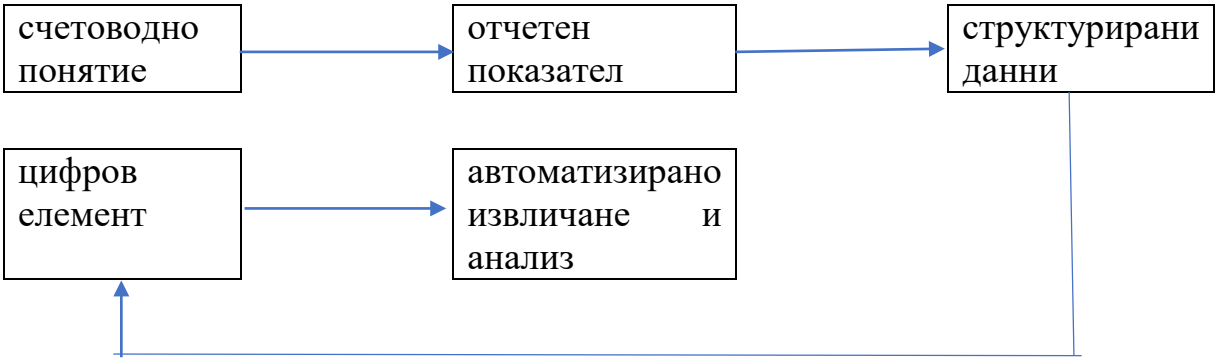
Тук се проявява концептуалното измерение на дигиталната трансформация. Форматът на отчетността вече се превръща в част от нейната информационна характеристика. Значението има както съдържанието на даден показател, така и възможността той да бъде разпознат, извлечен и обработен чрез цифрова система.

Това разбиране намира развитие и в работата на IASB. IFRS Foundation определя цифровото финансово отчитане като представяне на финансовия отчет в структуриран формат, който може да бъде прочетен и обработен от компютър. IFRS Digital Taxonomies предоставят стандартизирани елементи, чрез които информацията от финансовите отчети се превръща в машинно четими данни. Това позволява по-ефективно извличане, сравнение и анализ на информацията. (IFRS Digital Financial Reporting / IFRS Accounting Taxonomy)

Следователно цифровата трансформация променя и разбирането за отчетна единица информация. При традиционния отчет основният обект на възприемане е отчетът като цялостен документ. При структурираното цифрово отчитане отделният показател може да бъде извлечен и анализиран самостоятелно. Той остава част от отчета, но придобива и самостоятелна цифрова идентичност.

Това има пряко методологично значение. При цифровото отчитане е необходимо отчетните показатели да бъдат ясно определени, класифицирани и свързани с конкретни понятия от приложимата счетоводна база. Таксономията изпълнява именно тази функция. Тя определя елементите, чрез които информацията се обозначава и представя в структуриран вид.

Така се очертава следната последователност (вж.: фиг. 1):

Фиг. 1. Логическа последователност на елементите, чрез които информацията се обозначава и представя в структуриран вид.
Източник: (IFRS Digital Financial Reporting / IFRS Accounting Taxonomy). Авторова интерпретация.

Тази последователност е съществена за разбирането на дигиталната трансформация. Технологията придобива значение чрез начина, по който променя формата и употребата на отчетната информация.

Особено значение има автоматизирането на отчетните дейности. В своето проучване M. Ashraf доказва зависимостта между степента на автоматизация при финансовото отчитане и броя на значителните слабости във вътрешния контрол. Той анализира автоматизацията чрез машинно обучение, роботизирана автоматизация на операциите и процесите и изкуствен интелект. (Ashraf, M. , 2025)

Този резултат позволява да се направи важен извод. Автоматизацията не трябва да се разглежда само като средство за ускоряване на отчетната дейност. Тя може да промени начина, по който се осъществява контролът върху отчетната информация.

При автоматизираното отчитане част от проверките могат да се извършват непосредствено при въвеждане и обработване на данните. Това създава възможност за по-ранно установяване на несъответствия. Контролът постепенно се приближава до момента на възникване и обработване на отчетната информация.

Дигиталната трансформация променя и времевата характеристика на отчетността. Традиционното отчитане е силно свързано с отчетни периоди и с последващо представяне на резултатите. При цифрова среда информацията може да бъде обработвана и анализирана с много по-малко времево забавяне. Това създава предпоставки за по-бързо използване на отчетните данни при управленски решения.

Тук се появява и възможността за по-тясно свързване между отчетност и анализ. Структурираните данни могат да бъдат извличани от информационни системи и подлагани на автоматизирана обработка. Потребителят получава възможност да анализира отделни показатели, зависимости и промени в отчетните данни.

Тази особеност е подчертана и от IFRS Foundation. Според официалната информация за цифровото финансово отчитане структурираните данни улесняват търсенето, извличането и сравнението на финансовата и свързаната с устойчивостта информация. (IFRS Foundation , April 2024)

Дигиталната трансформация има значение и за отчетността за устойчивостта. Директива 2013/34/ЕС, изменена с Директива (ЕС) 2022/2464, предвижда цифрово представяне на информацията за устойчивостта. (Директива (ЕС) 2022/2464 (CSRD)) EFRAG разработва цифрови XBRL таксономии за ESRS, чрез които отделните оповестявания и данни могат да бъдат маркирани и представени в структуриран формат. (Digital Reporting with XBRL), (Alles & Piechocki, 2012), (Troshani & Lymer, 2010)

Тук връзката между съдържанието и формата на отчетността става още по-ясна. Разширяването на отчетната информация изисква и подходящ начин за нейното цифрово представяне. За всеки отчетен показател трябва да съществува възможност за ясно определяне, класифициране и машинна обработка.

EFRAG посочва, че XBRL таксономиите за ESRS съдържат елементи за отделните данни и техните измерения. По този начин цифровото маркиране позволява информацията за устойчивостта да бъде обработвана от софтуерни системи. (Digital Reporting with XBRL), (Alles & Piechocki, 2012), (Higgins, H. N. , 2015)

Тази промяна има значение и за съпоставимостта на отчетната информация. Когато едни и същи отчетни понятия се представят чрез стандартизирани цифрови елементи, възможностите за автоматизирано сравнение се увеличават. Това е една от основните цели на цифровите таксономии на IFRS Foundation. (IFRS Digital Financial Reporting / IFRS Accounting Taxonomy)

Оттук може да се изведе следната методологична зависимост (вж.: фиг. 2):

стандартизиране на отчетните понятия → цифрово маркиране → структуриране на данните → автоматизирана обработка → сравнимост и анализ

Фиг. 2. Връзка между дигиталната трансформация и методологията на отчетността.

Източник: (IFRS Digital Financial Reporting / IFRS Accounting Taxonomy). Авторова интерпретация.

Тази зависимост показва, че дигиталната трансформация има отражение върху самата методология на отчетността. Променя се начинът, по който отчетните понятия се определят и свързват. Променя се начинът, по който данните се представят. Разширяват се възможностите за тяхното използване.

Научната литература за XBRL показва и друга важна особеност. Наред с ползите от цифровото отчитане се разглеждат въпроси за качеството на данните, правилното маркиране и ролята на одита и заверката. Това означава, че цифровото представяне създава нови изисквания към достоверността на самите структурирани данни. (Henderson, Sheetz, & Trinkle, 2012)

Следователно дигиталната трансформация поставя качеството на данните на ново равнище. При традиционния отчет грешката може да се прояви в съдържанието на даден показател. При цифровото отчитане значение има и правилното му цифрово обозначаване. Грешното маркиране може да затрудни автоматизираното извличане, сравнение и анализ.

Това дава основание да разглеждаме дигиталната трансформация в отчетността в три взаимосвързани измерения:

- ✓ първо, промяна във формата на отчетната информация;
- ✓ второ, промяна в начина на нейното обработване;
- ✓ трето, промяна във възможностите за нейното използване.

Трите измерения водят до постепенно преминаване от отчет като документ към отчет като структурирана информационна система от данни.

Това е съществена концептуална промяна. Отчетността придобива възможност да бъде използвана едновременно от човека и от информационните системи. Данните могат да бъдат представяни, извличани, проверявани, сравнявани и анализирани с помощта на цифрови средства.

В този процес технологиите имат значение, но те сами по себе си не определят качеството на отчетността. Необходимо е цифровите решения да бъдат свързани с ясни счетоводни понятия, нормативни изисквания и правила за представяне на информацията. Дигиталната трансформация има реална стойност тогава, когато създава по-добри възможности за формиране, проверка, представяне и използване на отчетната информация.

Така дигиталната трансформация може да се определи като процес на промяна в начина на създаване, структуриране, обработване, представяне и използване на отчетната информация чрез цифрови технологии и стандартизирани цифрови формати.

От тази постановка естествено следва следващият проблем в изследването. След като отчетността се превръща в структурирана цифрова информация, възниква въпросът какви цифрови решения могат да поемат отделните функции и как това променя методологията на счетоводното и отчетното представяне. Именно тук ще можем да преминем към интелигентните информационни решения, автоматизацията и изкуствения интелект като следващ етап в развитието на отчетността.

4. Нормативна рамка. Перспективи пред дигиталната отчетност

Дигиталната отчетност следва да бъде нормативно регулирана. Европейската нормативна рамка въвежда конкретни изисквания към електронното представяне на финансовата информация. Това показва, че цифровият

формат вече има значение за начина, по който отчетността се представя и използва.

Важна стъпка в това развитие е Делегиран регламент (ЕС) 2019/815 на Комисията от 17 декември 2018 г. относно Европейския единен електронен формат (ESEF). Регламентът определя техническите изисквания за електронното представяне на годишните финансови отчети на определени емитенти. За финансовите отчети, изготвени в съответствие с МСФО, той предвижда използването на XHTML и маркиране на определена информация чрез XBRL.

Тази нормативна промяна има важно методологично значение. Финансовият отчет вече се разглежда едновременно като съдържание и като структуриран цифров обект. За да бъде обработен от информационна система, отделният показател трябва да бъде свързан с определено понятие и цифров елемент.

По този начин нормативното изискване води до стандартизиране на начина, по който информацията се представя. XBRL формира единен език за отчетните данни. Научните изследвания свързват използването му с полесно извличане, сравнение и анализ на финансовата информация.

Нормативната рамка касае също и цифровото отчитане към информацията за устойчивостта. Директива 2013/34/ЕС е заменена с Директива (ЕС) 2022/2464 (CSRD). CSRD въвежда изисквания за отчитане на информацията за устойчивостта. Информацията трябва да бъде представяна в електронен формат и маркирана според електронния формат за отчитане. (European Parliament and Council)

Тази промяна показва, че цифровизацията не се ограничава единствено до финансовите отчети.

На следващо място за целите на изследването внимание заслужава Делегираният регламент (ЕС) 2023/2772 на Комисията от 31 юли 2023 г. Той определя Европейските стандарти за отчитане на устойчивостта (ESRS). Чрез тези стандарти се фиксират структурата и съдържанието на информацията за устойчивостта.

Дигиталното отчитане е свързано с разработването на XBRL таксономия за ESRS. На 30 август 2024 г. EFRAG публикува ESRS 1 XBRL Taxonomy – относно цифрово маркиране на информацията за устойчивостта. По този начин тя може да се представи в машинно четим формат. (Европейска комисия)

Тук се откроява важна промяна в самата логика на отчетността. Отчетната информация вече трябва да бъде подготвена така, че да може да бъде четена, разпознавана и обработвана от цифрови системи. Това изисква поголяма стандартизация на понятията, показателите и връзките между тях.

EFRAG определя XBRL таксономиите като основа за цифровото маркиране на информацията по ESRS. За всеки отчетен показател се създават

съответни цифрови елементи и допълнителни характеристики. Така информацията може да бъде използвана от различни софтуерни системи.

Що се касае за съпоставимостта на информацията? Когато отчетните показатели са представени чрез стандартизирани цифрови елементи, тяхното извличане и сравнение се улеснява. Това създава предпоставки за по-широко използване на отчетните данни от инвеститори, кредитори, анализатори и други заинтересовани страни.

Нормативната рамка се развива и по отношение на по-малките предприятия. През 2025 г. Европейската комисия прие препоръка относно доброволния стандарт за отчитане на устойчивостта за некотирани микро-, малки и средни предприятия – VSME. EFRAG разработи и цифров шаблон и XBRL таксономия за този стандарт. Те са предназначени да улеснят цифровото отчитане на устойчивостта от предприятия с по-малък мащаб. (Commission Delegated Regulation (EU) 2023/2772 of 31 July 2023 supplementing Directive 2013/34/EU as regards sustainability reporting standards)

Този факт е особено важен за развитието на дигиталната отчетност. Той показва движение към по-широка достъпност на цифровите отчетни решения. Цифровото отчитане постепенно се разширява извън големите предприятия и капиталовите пазари.

Разработеният от EFRAG VSME цифров шаблон позволява въвеждане на данни, автоматично изчисляване на определени показатели и извършване на проверки за съответствие. (Commission Delegated Regulation (EU) 2019/815 of 17 December 2018 supplementing Directive 2004/109/EC with regard to regulatory technical standards on the specification of a single electronic reporting format)XBRL таксономията позволява тези данни да бъдат преобразувани в структуриран цифров отчет. (Troshani & Lymer, 2010)

Тук вече се очертава следващата посока в развитието на отчетността. Цифровият формат започва да влияе върху самото проектиране на отчетната информация. Показателите се определят така, че да могат да бъдат еднозначно идентифицирани и обработвани. Това поставя нови изисквания към методологията на отчетността.

Открояват се три важни перспективи пред дигиталната отчетност.

Първата – разширяване на цифровото представяне. То обхваща все по-голям кръг отчетна информация.

Втората – стандартизиране; или чрез общи таксономии и цифрови формати към по-висока съпоставимост и обмен на данни.

Третата – автоматизирано използване на отчетната информация. Структурираните данни се извличат и анализират чрез информационни системи с ограничено използване на човешкия фактор.

По отношение на големите масиви от данни и корпоративната отчетност – K. Al-Htaybat и von L. Alberti-Alhtaybat изследват какво влияние оказва Big Data върху корпоративната отчетност. В тази връзка те обръщат особено внимание на своевременността, надеждността и сложността на

информацията, маркират нови възможности за нейното прилагане и респ. подчертават новата роля на специалиста по счетоводство. (Al-Htaybat & von Alberti-Alhtaybat, 2017)

Следващ етап в развитието на отчетността – данните могат да бъдат не само цифрово представени, но и автоматично обработвани, проверявани и анализирани. Тук се създава естествената връзка между дигиталната отчетност и интелигентните технологии.

Следователно нормативното развитие показва последователно движение (вж.: фиг. 3):

електронен отчет → структуриран цифров отчет → машинно четима информация → автоматизирано обработване → интелигентно използване на отчетните данни

Фиг. 3. Връзка между дигиталната отчетност и интелигентите технологии.
Източник: Авторова интерпретация.

Тази последователност позволява да се направи по-общ извод. Дигиталната трансформация постепенно променя отчетността от статично представяне на информация към структуриран информационен ресурс, който може да бъде използван многократно и чрез различни цифрови средства.

В този процес посредством нормативната рамка се дефинират общите правила, формати и стандарти. Това е много важно, защото чрез тях различните информационни системи работят с еднакво структурирани данни. Нормативната рамка се допълва с научните изследвания. Тяхната цел е да измерят влиянието на цифровото отчитане върху качеството, сравнимостта и използваемостта на информацията.

Перспективата пред дигиталната отчетност е свързана с още по-тясно взаимодействие между счетоводни стандарти, цифрови таксономии, информационни системи и автоматизирани аналитични средства.

В този смисъл бъдещото развитие на отчетността ще зависи не само от въвеждането на нови технологии. То ще изисква съгласувано развитие на нормативната рамка, счетоводната методология и цифровите средства за обработване на информацията. Именно това съчетание може да превърне дигиталната отчетност в основа за следващ етап – интелигентно формиране, контрол и използване на отчетната информация.

5. Заключение

Дигиталната трансформация налага нови изисквания към отчетността. Това респ. се отразява на счетоводната теория и практика. Отчетната информация придобива все по-голямо значение като структуриран ресурс за последващо използване от различни информационни системи. Това изисква

по-тясно съгласуване между счетоводните правила, цифровите стандарти и средствата за обработване на данни.

В бъдещи изследвания следва да се проучи влиянието на тези решения върху качеството на отчетната информация, организацията на отчетните дейности и ролята на счетоводния специалист.

Използвани източници

Al-Htaybat, K., & von Alberti-Alhtaybat, L. (2017). Big Data and corporate reporting: impacts and paradoxes. *Accounting, Auditing & Accountability Journal, 30(4)*, 850–873.

Alles, M., & Piechocki, M. (2012). Will XBRL Improve Corporate Reporting? A Conceptual Analysis. *International Journal of Accounting Information Systems, 13(2)*, pp. 134-145.

Ashraf, M. . (2025). Does automation improve financial reporting? Evidence from internal controls. *Review of Accounting Studies, 30*, pp. 436-479.

Barth, M. E., Beaver, W. H., & Landsman, W. R. (2001). The Relevance of the Value Relevance Literature for Financial Accounting Standard Setting: Another View. *Journal of Accounting and Economics, 31(1–3)*, 77-104.

Beyer, A., Cohen, D., Lys, T., & Walther, B. (2010). The financial reporting environment: Review of the recent literature. *Journal of Accounting and Economics, 50(2–3)*, 296-343.

Commission Delegated Regulation (EU) 2019/815 of 17 December 2018 supplementing Directive 2004/109/EC with regard to regulatory technical standards on the specification of a single electronic reporting format. (n.d.). Official Journal of the European Union, L 143, 29.05.2019.

Commission Delegated Regulation (EU) 2023/2772 of 31 July 2023 supplementing Directive 2013/34/EU as regards sustainability reporting standards. (n.d.). Official Journal of the European Union, L, 2023/2772, 22.12.2023.

Digital Reporting with XBRL. (n.d.). Retrieved from EFRAG : https://www.efrag.org/en/sustainability-reporting/esrs-workstreams/digital-reporting-with-xbrl?utm_source

European Parliament and Council. (n.d.). *Directive (EU) 2022/2464 of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting.* Official Journal of the European Union, L 322, 16.12.2022.

Henderson, D., Sheetz, S., & Trinkle, B. (2012). The Determinants of Inter-Organizational and Internal XBRL Adoption: An Institutional Perspective. *International Journal of Accounting Information Systems, 13(2)*, pp. 109-133.

Higgins, H. N. . (2015). The Effect of XBRL Adoption on Audit Fees: Evidence from the SEC Mandate. *International Journal of Accounting Information Systems*.

Hoitash, R., Hoitash, U., & Morris, L. (2021). eXtensible Business Reporting Language (XBRL): A Review and Implications for Future Research. *Auditing: A Journal of Practice & Theory, 40(2)*, pp. 107-132.

IFRS Digital Financial Reporting / IFRS Accounting Taxonomy. (n.d.). Retrieved from IFRS: https://www.ifrs.org/digital-financial-reporting/?utm_source

IFRS Foundation . (April 2024). *Digital Financial Reporting – Facilitating digital comparability and analysis of financial reports.* London: IFRS Foundation.

IFRS Foundation. (2018). *Conceptual Framework for Financial Reporting.* London: IFRS Foundation.

Locke, J., & Lowe, A. (2007). XBRL: An (Open) Source of Enclosure. *Accounting, Auditing & Accountability Journal, 20(3)*, pp. 456-484.

Tawiah, V., & Borgi, H. (2022). Impact of XBRL adoption on financial reporting quality: a global evidence. *Accounting Research Journal, 35(6)*, 815-833.

Troshani, I., & Lymer, A. (2010). Translation and Implied XML-Based Business Reporting Language (XBRL) Benefits: A Research Agenda. *Accounting Forum, 34(2)*, pp. 46-56.

Young, J. J. . (2006). Making up users. *Accounting, Organizations and Society, 31(6)*, 579-600.

Делегиран регламент (ЕС) 2019/815. (n.d.). Retrieved from EUR-Lex: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019R0815&utm_source

Директива (ЕС) 2022/2464 (CSRD). (n.d.). Retrieved from EUR-Lex: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2464/oj/eng

Европейска комисия. (n.d.). *Делегиран регламент (ЕС) 2023/2772 на Комисията от 31 юли 2023 година за допълнение на Директива 2013/34/ЕС на Европейския парламент и на Съвета по отношение на стандартите за отчитане на устойчивостта.* ОВ L, 2023/2772, 22.12.2023. Приложение I, ESRS 1 „Общи изисквания“, т. 111, б. „б“.